

Jaargang 46 n° 1

2022-1

Groeningen

voor natuur in en om de stad

Inhoudsopgave

Mijn favoriete plekje: Landgoed De Braak	5
Natuur in de stad: Over onkruid en stoepkrijten	6
Actief in de buurt: De Wiershoeck	8
IVN Actief: Betonbos revisited	10
Natuurquiz	12
Het interessante leven van ... de mol	13
Natuur en kunst: Lore Kutschera	14
Onderzoeker aan het woord: Liesje Mommer	16
IVN Actief: Tiny Forests®	17
Groen educatief: Natuurgidsenopleiding/Tuinwijk	18
Oproep voor bloggers	20
Boekbespreking: Het verborgen leven van bomen – Voor kinderen	21
Beestjes kijken: Vlak voor hoogwater	22
Natuur digitaal: Verdiepende websites	24
Verhalen onderweg: Biodiversiteit in mijn stadstuin	25
Uit de werkgroepen: Natuurkids	26
Uit de werkgroepen: Natuur en meer!	27

Agenda voorjaar/zomer 2022	2
Van het bestuur	3
Van de redactie	4
Cartoon	12
Adressen en informatie	28

Agenda voorjaar/zomer 2022

Door de coronasituatie worden nog steeds nauwelijks activiteiten gepland. Zodra versoepelingen dat weer toelaten, zal het op de site aangekondigd worden. Hou de website in de gaten: www.ivn.nl/afdeling/groeningen-haren

Zaterdag 5 maart	Natuurkids: Uilenballen pluizen in Woldwijk in Ten Boer
Zondag 9 april	Natuurkids: Vleermuizen spotten in het Noorderplantsoen in Groningen.
Zondag 22 mei	Natuurkids: Avonturen in het bos in het Scharlakenbos in Haren
Zaterdag 25 juni	Natuurkids: Slootjesdag hoogst waarschijnlijk in Ten Boer

Afdelingsblad *Groeningen* op papier of digitaal?

Bij onze groene organisatie IVN ontvangt meer dan een kwart *Groeningen* digitaal. Van de 419 leden/donateurs zijn dat 138 personen. Dit heeft voordelen: minder papier en dus minder belastend voor het milieu. Bovendien besparen we op deze wijze druk- en portokosten.

Ook liever *Groeningen* digitaal ontvangen in plaats van per post? Stuur dan een mailtje naar ivn.groeningen.lidmaatschap@gmail.com.

Van het bestuur

Het is zeker niet onopgemerkt aan u voorbijgegaan: we hebben op een bijzondere wijze contact met u gezocht naar aanleiding van de verjaardag van onze afdeling (45 jaar). We hebben tal van gesprekken en gesprekjes aan de deur gevoerd, met de Roots-scheurkalender als aanleiding en cadeau. We hopen van harte dat we u vaker zullen zien en spreken, net zolang tot de maatregelen het ons weer verhinderen.

Tot mijn grote vreugde zijn de eerste werkgroep-excursies weer begonnen. Tal van vogels zijn gespot en (bijzondere) planten geruild. Dat is een mooi begin van het laatste seizoen.

Ondanks allerlei organisatorische hobbels door corona, gaan sommige projecten gelukkig stug door. Als lid van het IVN kun je je inschrijven voor de natuurgidsenopleiding (NGO). Recent hebben twee gidsen deze opleiding afgerond en waren zij nauw betrokken bij een mooi project: wandelingen op volkstuincomplex Tuinwijk.

<https://www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren/wandeling-op-volkstuincomplex-tuinwijk>

Hoe anders verloopt het rond bouwproject Suikerzijde. IVN Groningen Haren is, samen met tal van andere groene organisaties, helaas in een juridische

strijd met de gemeente en de provincie verwickeld geraakt rond de natuurcompensatie die daar uitgevoerd moet worden. Laat ik duidelijk zijn: uw IVN heeft geen bezwaar tegen het bouwen van huizen, mensen moeten ergens wonen. We maken ons ernstig zorgen over de in de verdrukking rakende natuur, die zo wezenlijk is voor het leefbaar houden van de gemeente. Natuur is, wat ons betreft, meer dan een mooie bloemrijke berm langs een drukke weg of een tussen woonblokken ingeklemd parkje. De gemeente heeft zich een grote taak gesteld wat betreft die natuur en biodiversiteit. Daar willen we haar graag aan houden en aan meewerken. En als we moeten bouwen: doe het dan werkelijk natuurinclusief. We hebben ook hierover onze visie, op de plannen van de gemeente, ingediend.

In mijn achtertuin was het me al opgevallen: veel planten zijn dit jaar groter dan normaal. Het harig wilgenroosje en de guldenroede, bijvoorbeeld, waren wel 20 centimeter langer dan vorig jaar. In een gesprek met de gemeentelijke ecologen bevestigden zij dit met hun eigen waarnemingen. Ze hebben nog niet een verklaring gevonden. Natuurlijk denken we aan het seizoen, met wat warmte- en koude'hobbels', maar die zijn niet uitzonderlijk. Ik ben benieuwd of u ook opvallende groei of andere veranderingen in uw tuin heeft opgemerkt. Laat het ons vooral weten.

Ik hoop dat u, in de luwte tussen allerlei covid-beperkingen door, vooral doet wat zo heilzaam is: wandelen en volop genieten van al die natuur. Mocht u natuurideeën hebben, die we samen kunnen ondernemen, of tijd om onze organisatie te versterken, dan horen we dat natuurlijk graag.

Paul Kusters, voorzitter

• Centrale Verwarming		• Dak en Zinkwerken
• Gas en Water		• Sanitair
• Elektra		• Zonne-Energie
Technische Installaties		
Rijksstraatweg 94 Haren Kieler Bocht 39 Groningen www.lanting-it.nl		☎ (050) 534 40 65 Fax (050) 534 37 57 e-mail: info@lanting-it.nl

Wonderen

In een wereld waar zo veel groots en grotesks gebeurt is het van levensbelang dat we oog houden voor het mooie, het bijzondere, het subtiele, hetgeen ons raakt.

In de natuur gebeurt dat met mij als ik kijk en ruik en voel en luister. Daarom wandel ik zo graag, om ook de kleine schoonheid te kunnen opmerken. In een bos, op een hei, op een strand. Mijn verzamelingen ontstaan tijdens het lopen, kijken naar structuren en dat wat afwijkt oprapen. Glazen potten vol met veertjes, botjes, graten, stenen, mossen, skeletjes, besjes, insecten, blaadjes, zand. Tientallen kleine en grote potten. Overal staan ze in mijn huis, in alle kamers. Wat doe je daar dan mee? Nou, kijken en genieten van het wonder van de veelvormigheid van de natuur. Soms pak ik een van de gekrulde veertjes van het mannetje wilde eend uit het potje en voel hoe zacht het is, en zo stevig gevormd in precies die krul. Daar word ik gelukkig van.

Klimmend over de duinen in oost Ameland zien we opeens die prachtige subtiele plakaten mos. Het is gedrapeerd op een helling en, beter kijkend, gehaakt en genaaid. Het is kunst, het is zo ontroerend precies met twee handen gemaakt door Hannah Streefkerk. Daar is zo veel geduld voor nodig geweest om de minuscule structuren te evenaren. Tijdens de kunstmaand zie ik dat de kunstenaars zich opvallend veel laten inspireren door natuur. Er wordt een gezicht getekend op een groot zonnebloemblad: een wonder. Als mijn mond openvalt en ik in mezelf begin te praten, weet ik dat het iets bijzonders is wat ik zie. Ecoland ruikt ook nog lekker, want om een katooten of zijden doek de kleur te geven van een planten-aftreksel moet het uren pruttelen. Zaden worden als voorbeeld gebruikt om sieraden van te vormen. Vogels op en van allerlei materialen gemaakt. Op papier in harmonicavorm zie ik wel zes ijsvogels en winterkoninkjes langskomen. Geschilderd, getekend, geëtsd. Gebeiteld, gesmeed, geboetseerd. Van strandvondsten worden beesten en mensfiguren geschaafd. Op jurken worden landschappen geschilderd. Van glas de meest bijzondere fantasievormen geblazen in betoverende kleuren. Onderwaterlandschappen, waar de wind niet waait. Mensgrote gekleurde bomen schitterend in de zon. Reuze zeedieren subtiel getekend, kwallen met tentakels als haren. In een oude boomstronk heeft iemand een zeester gegutst. En dan de regenachtige omstandigheden die dagen

achtereen regenbogen veroorzaken met de laagstaande zon. Geluk.

Terug in Groningen merk ik dat de redactie heel hard heeft gewerkt om een afwisselende nieuwe *Groeningen* te fabriceren. Veel schrijvers zijn gaan typen over 'Natuur in de stad': stoeplantjes, de avonturen in Harry's achtertuin, het wel en wee van een bijzonder stuk groen: het Betonbos, onderdompelen in de Wiershoeck, het interessante leven van de mol, kunstige pentekeningen van plantenwortels, verborgen levens van bomen, natuurgidsenopleiding en Tuinwijd, de veelkleurige wantsen en verdiepende websites.

Als eindredacteur was ik even op afstand door een ingrijpende gebeurtenis in mijn leven. Tijd in de natuur heeft mij weer ruimte in mijn hoofd gegeven. Ook Edda en Frans ondervonden gezondheidsobstakels. Daarom veel lof voor de intense betrokkenheid van mijn gewaardeerde redactiecollega's en alle schrijvende natuurvrienden.

Jullie allen plezier tijdens de activiteiten in 2022 als die toch, ondanks alle beperkende regels, georganiseerd kunnen worden door de actieve werkgroepen van ons IVN! Hou ook alle digitale berichten in de gaten voor het laatste nieuws en lees de onderhoudende blogs ook eens.

Namens de redactie,
Denise Humalda (foto)

'Menselijk mos', Kunstmaand Ameland.

Aranea Koetsier-De Heer**Woonplaats** Groningen**Werk** Marketingadviseur bij DNK in Assen**Opleiding** Europese Studies aan de Haagse Hogeschool en Bedrijfskunde aan de Rijksuniversiteit Groningen**Relatie** gehuwd**Interesses** o.a. sporten, duurzaamheid, marketing & communicatie

Landgoed De Braak

Interview met Aranea Koetsier-De Heer

Sinds november heeft onze IVN-afdeling een nieuwe coördinator PR & Communicatie. Aranea Koetsier-De Heer volgt Astrid van der Werf op en heeft ook als bestuurslid zitting in het Algemeen Bestuur. We vroegen haar wat haar favoriete natuur in de buurt is.

Wat is jouw favoriete plek in de buurt?

“Dat vind ik geen makkelijke keuze, want we hebben in en rondom de stad veel mooie en verrassende natuur. Ik denk bijvoorbeeld aan het Sterrebos, waar je ineens een eekhoorn tegenkomt of waar het een bloemenpracht is als de krokussen in bloei staan. Maar als ik echt mijn favoriete natuur in de buurt moet kiezen is dat Landgoed De Braak bij Paterswolde. Ik was er al wel vaak langsgekomen, maar ik wist niet dat er zoveel moois achter de ingang lag.”

Waarom deze plek?

“Ik houd erg van parkachtige gebieden die in landschapsstijl zijn aangelegd. Als kind ging ik regelmatig met mijn ouders naar de Overtuin in Oranjewoud. Ook een prachtige plek waar je de historie voelt. Dit landgoed doet mij daar aan denken. Daarnaast heeft De Braak bijzondere elementen, zoals het hangbruggetje en de tunnel van hagen, maar ook de statige ingang voegt charme toe.”

Hoe heb je deze plek ontdekt?

“Mijn man was er vroeger al eens geweest. Vanwege corona hebben we veel gewandeld. Zowel in onze eigen omgeving in de stad, als verder van huis.

Ter afwisseling hebben we verschillende nieuwe routes uitgezocht, waaronder ook de Parkbosroute van Natuurmonumenten op het landgoed. Je kunt de wandeling zo lang maken als je wilt door telkens weer een ander padje te kiezen.”

Zou je deze plek aanraden?

“Jazeker, waarschijnlijk kennen velen het gebied al, maar het is echt een aanrader. Het landgoed is 30 hectare groot, maar is bijzonder afwisselend waardoor het veel groter aandoet. Op een mooie lenteavond is het er aangenaam wandelen. En als je er bent, steek dan ook even de straat over naar Landgoed Vennebroek voor een mooi rondje.”

Stoeplanten.

Over onkruid en stoepkrijten

Ans Meiners (tekst en foto's)

Onze wandeling langs de Groningse diepenring vonden we in het boek *Stadsflora van de Lage landen*.¹ En zo hingen we dus met lichte hoogtevrees over de kades en zagen een veel meer gevarieerde muurflora dan we hadden verwacht. Topstuk was de Rode Spoorbloem, die – heel passend – tegenover het Hoofdstation groeit.

Noorderplantsoenbuurt

Ik werd nieuwsgierig of er in mijn buurt behalve onkruid ook 'leuke' plantjes tussen de tegels staan. Dus struinde ik alle straten van de Noorderplantsoenbuurt af. Als mensen vroegen waarom ik zo naar de grond liep te turen, ontstonden vaak leuke gesprekken. Maar ik begon me ook af te vragen van welk onkruid je 'echt' last hebt.

Onkruid

Planten die ergens staan waar wij ze niet willen hebben, noemen we onkruid. Maar waarom willen we ze daar niet? Hoeveel last hebben we er echt van? En gelden onze oude onkruidnormen steeds, nu we weten dat de biodiversiteit snel afneemt?

Bestrijding

Wat vinden we ervan als de gemeente het gras tussen de tegels bestrijdt? En onze stokrozen? De gemeente gebruikt allang geen gif meer, maar gaat onkruid te lijf met borstels, branders of stoom. Zowel gemeente als burgers maken stoep en straat minder vaak onkruidvrij. Moet je daar blij mee zijn, of erger je je aan de plantentroep?²

Topsporters

Veel stoeplantjes zijn topsporters: ze leveren extreme prestaties door te overleven in een moeilijke omgeving. In een stad valt meer regen, maar die wordt sneller afgevoerd, dus het is er droger. Steen en asfalt slaan warmte lang op – er wordt gelopen en gereden – straat en tegels bieden weinig ruimte voor kieming – soms is er alleen geel zand. Planten overleven er beter door héél veel zaad of sterke uitlopers te maken. Dat maakt ze voor ons juist lastig.

Rode (NS) Spoorbloem.

47 stoeplantjes per straat³

Ik heb alle 28 straten van de Noorderplantsoenbuurt drie keer onderzocht. Voortuinen, geveltuintjes en boomspiegels telde ik niet mee, maar wel de soorten die daaruit ontsnapt waren. Ik verwachtte zo'n 10 soorten per straat, maar vond er véél meer: gemiddeld 47 (23 tot 65) met een uitschieter van de langste straat met zelfs 95 soorten. Omgerekend is dat gemiddeld 19 (9 tot 47) soorten per 100 meter stoep. Op mijn lijsten stonden in totaal 200 soorten, waarvan circa 60% wilde en 40% tuin-planten.

*De top-25

Veldereprijs, Paardenbloem, Vogelmuur, Liggend Vetmuur, Kleine Veldkers, Guldenroede, Straatgras, Robertskruid, Grote Weegbree, Stokroos, Stinkende Gouwe, Klein Kruiskruid, Melkdistel, Hoornbloem, Vroegeling, Zandraket, Kaukasisch Vergeetmijnietje, Klaverzuring, Varkensgras, Kruipklokje, Canadese Fijnstraal, Clematis, Harig Wilgenroosje, Zevenblad, Raket.

Stoepkrijten is leuk en belangrijk

Stoepkrijten is onderdeel van dit project. Door bewust te kijken naar stoeplantjes, ze te leren herkennen en met krijt de naam erbij te schrijven, maak je ook andere mensen erop attent. Dat is niet alleen leuk, maar ook belangrijk. Planten verkoelen de bebouwde omgeving doordat ze verdampen en schaduw geven. Ze nemen CO₂ op en vangen fijnstof. Ze leveren voedsel en woonplekken voor insecten en andere dieren. En ze zijn mooi en goed voor je gezondheid.

Wil je meedoen met het stoeplantjes-project?

Er zijn al 1873 waarnemingen aangemeld door 158 deelnemers; dat zijn 323 soorten op ruim 200 locaties, waarvan 4 in Groningen. Op de website van Hortus Leiden kun je je aanmelden⁴ en vind je heel veel informatie en hulpmiddelen, zoals een stoeplantjes-poster om te downloaden.⁵

Meer groene projecten

Wil je zelf bijdragen aan biodiversiteit of klimaat, of gewoon meer groen bij je woning? Bijvoorbeeld met tegelwippen, een regenton, een geveltuin of boomtuin, een sedumdak, een minibos bij een school. Kijk hoe de gemeente hierbij wil helpen op website.^{6,7}

- 1) Ton Denters, Stadsflora van de lage landen, Uitgeverij Fontaine, Amsterdam 2020, isbn 978 90 5956 973 7
- 2) <https://groenvandaag.nl/stoeplantjes-verdienen-onze-waardering>
- 3) voor meer informatie: ans.meiners@gmail.com
- 4) <https://hortusleiden.nl/onderzoek/stoeplantjesonderzoek>
- 5) <https://www.hortusleiden.nl/onderwijs/stoeplantjes-1/poster-stoeplantjes-per-maand>
- 6) <https://groningen.steenbreek.nl>
- 7) <https://groningenklimaatbestendig.nl>

*Opvallende soorten

Hertshoornweegbree, Zilverschoon (zouttolerant), Waternavel (oeverplant), Duivenkervel (vrij zeldzaam), Muurleeuwenbek, Muurbloem, Muurfijnstraal (muren), Muurpeper (daken), Look zonder look, Geel Nagelkruid (boszoom), Straatliefdegras, Hanenpoot (ongewone grassen), Paardenbloem, Stokroos, Vingerhoedskruid, IJzerhard, Schijnpapaver, Klaproos, Lavendel, Klimop, Vlinderstruik, Witte Klaver (insecten), Japanse Duizendknoop, Springbalsemien, Haagwinde, Tengere Rus, Zevenblad (moeilijk te bestrijden).

Citizen science

Hortus en Universiteit Leiden hebben in 2019 een interessant stadsflora-project opgezet. Waarom staan stoeplantjes juist op de plek waar ze staan? Het project is er om er achter te komen welk nut, welke functie en rol stoeplantjes hebben, zodat je weet hoe je de stad nog groener kan maken. Bijzonder aan het project is dat burgers mee mogen doen met het onderzoek door hun waarnemingen door te geven.

De stadsboerderij

De Wiershoeck, stadsboerderij in Beijum

Edda Kammenga (tekst) en Frans Kromme (foto's)

Op een prachtige ochtend bezoek ik de Wiershoeck voor een interview met Marjan de Boer, de drijvende kracht achter de stadsboerderij. We zitten met een kop verse muntthee in de tuin in de najaarszon onder een oude es, de kippen scharrelen om ons heen. Ik ben heel benieuwd naar deze groene plek midden in Beijum. Marjan is een bevlogen vrouw, ik hoef nauwelijks vragen te stellen.

Wat is de Wiershoeck?

‘Stichting Stadsboerderij de Wiershoeck heeft als doel om mensen, vanuit welke achtergrond dan ook, een zinvolle en fijne tijdsbesteding te bieden. Er zijn ook wat bedrijven in de boerderij, zoals natuurvoedingswinkel De Wiershoeck en een Kruidenstudiecentrum.

En, niet onbelangrijk, de grote tuin is prachtig. Iedereen kan binnenlopen en ervan genieten.’

Wat is er te doen?

‘Een heleboel vrijwilligers zijn bezig met alle activiteiten in en rond de boerderij. Er is altijd wat te doen in de tuinen en we maken boeketten met bloemen uit onze tuin. Er is een houtwerkplaats, een creatief atelier en je kunt ook in de keuken helpen.

Het mooie is dat je mee kunt doen met wat bij je past. Je doet mee, wordt bij je naam genoemd, het geeft structuur, je conditie gaat omhoog. Kortom, je staat weer in het leven.

We houden ook van cultuur en educatie. Regelmatig is in de tuin life muziek en twee keer per jaar is er Poëzie in de Kersentuin, met optredens van dichters. Iedere week (vanaf april) geeft IVN-natuurgids Harry Wes-

terhuis een rondleiding in de tuin. Je kunt gewoon aansluiten, gratis en voor niks.

We zijn natuurlijk wel een seizoensbedrijf. In de winter beginnen we wat later en doen we minder in de tuin. In plaats van boeketten met snijbloemen maken we kransen van droogbloemen en winterkransen. Ons creatief atelier geeft dan mogelijkheden voor activiteitenochtenden, zodat er het hele jaar door iets te doen is.’

‘De grote tuin is prachtig’

Vertel eens wat meer over de tuin?

‘We hebben veel inheemse planten, alles in bescheidenheid. We kopen onze planten en zaden bij De Beemd in Warffum en Ninabel in Boerakker, of vermeerderen zelf. Maar we hebben ook gecultiveerde planten, vanwege de snijbloemen.

Onze kruidentuin is geïnspireerd op de kruidentuin van de Abdij van Sankt Gallen. De fruitbomen zijn oude rassen, er is diversiteit. We gebruiken 100% plantaardige mest, geen kunstmest en geen synthetische bestrijding.

De tuin is echt een plek om tot rust te komen, op een bankje te zitten en te kijken naar het leven in de tuin. We willen dat het mooi en aantrekkelijk is. Daarom doet ook een kunstenaar dingen in de tuin en is er een bijenstal. Zoals een bezoeker zei: “Het is een toevluchtsoord voor mensen, planten en beestjes”. In de hal verkopen we de ‘opbrengst’ van de tuin: boeketten, sappen en wat groente uit de moestuin. In de lente zijn er wilde planten te koop.’

De vrijwilligers

‘We hebben ieder jaar ongeveer 60 vrijwilligers, de achtergrond van iedereen is heel divers. Sommigen komen een dagdeel, anderen meerdere dagen in de week. Ieder werkt op eigen vermogen, ik kijk wat bij iemand past. Onze oudste vrijwilliger is 87 jaar! Ze is heel blij dat ze weer in een levendige omgeving is. Er is wel een groot verloop, nieuwe vrijwilligers zijn altijd welkom.’

Hoe is de Wiershoeck ooit begonnen?

‘We hebben een lange geschiedenis. In de 70’er jaren startte een aantal milieubewuste mensen een circulaire kringloop, met kaasmakerij, geiten, varkens, moestuin, biologische winkel. Het was op de plek waar nu de wijk Hoornse Meer is. Er kwamen huizen, dus wij moesten weg.

In 1980 kregen we de boerderij in Beijum met $\frac{3}{4}$ ha grond in gebruik van gemeente. Daarvoor zat er eerst een boerenbedrijf in, en later een nertsenfokkerij. Toen is ook de Stichting opgericht. Veel mensen kwamen daar samen, allerlei achtergronden, bezig in de tuin en met andere activiteiten. De aandacht was nog niet sociaal gericht, mensen kwamen en gingen.

Pas 15 jaar geleden kwam het besef: we zijn hier sociale dienstverlening. We waren ons bewust van het belang van de Wiershoeck, maar er was geen personele ondersteuning. De boerderij was vervallen en er waren nauwelijks inkomsten. We hebben een goed bedrijfsplan gemaakt waarmee we de boerderij konden verbouwen, zodat er ook huurinkomsten kwamen waarvan de Wiershoeck zich kan bedruipen. Bovenin de boerderij zijn nu huurappartementen, beneden worden ruimtes verhuurd aan bedrijven die bij ons passen.’

Toekomstplannen

Marjan is 65 jaar en wil nog zeker vijf jaar mee. Ze is de enige betaalde kracht. ‘De Wiershoeck moet overleefd blijven, de stadsboerderij is zo waardevol. Niet alleen voor alle vrijwilligers, maar ook voor iedereen in Beijum. Het is toch geweldig om midden in deze wijk met niet veel groen, zo’n mooie plek te hebben? Ik ben druk bezig om te kijken of andere instellingen een structurele personele bijdrage kunnen leveren voor activiteiten en begeleiding. En daar heb ik goede hoop op.’

Als we klaar zijn met ons gesprek loopt er net een schoolklas de tuin in, zo te zien kennen de kinderen de weg. Een basisschool en de schooltuintjes liggen hier vlak naast. Wat zal dat voor een kind heerlijk zijn om hier een deel van je schooldag te kunnen zijn.

Meer info of een bezoek brengen?

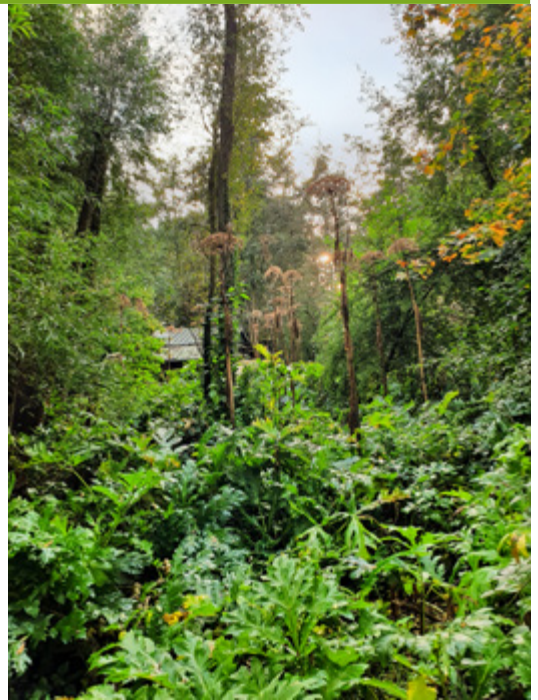
Stichting Stadsboerderij De Wiershoeck
Beijumerweg 20, 9737 AD Groningen
www.wiershoeck.nl

Betonbos revisited

Paul Kusters (tekst) en Ina Velthuis (foto's)

‘Ik wist niet dat het er zo mooi was. Gewoon naast ons huis!’, zegt J. als we het betonbos verlaten hebben en weer op de Eemskanaalkade staan. Naast haar huis, dat is nabij het Certe-terrein. Een van de ontwikkelgebieden die de gemeente wil bebouwen, een onderdeel van de stedelijk uitbouw richting Meerstad.

‘Betonbos is een rare naam.’ Aan het woord is I., een van de bewoners van het terrein. ‘Ik heb het liever over het bos, kijk eens hoe groen het is, hoeveel bomen er staan.’ Haar dochtertje is hier geboren, I. woont er tien jaar. Al wandelend maken we kennis met elkaar. We zijn hier op uitnodiging van de Klankbordgroep Stadshavens. We, dat is een groepje bezorgde omwonenden en enkele IVN-ers.

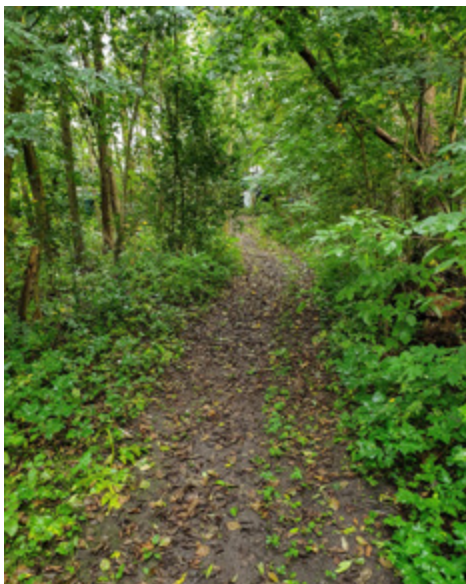

Het betonbos moet wijken voor gemeentelijke bouwplannen. Als IVN-afdeling zijn we gevraagd om te kijken welke ‘waarde’ het bos vertegenwoordigt, of we op grond daarvan de herinrichtingsplannen nog kunnen bijstellen. Waarde is een lastige term. Hoe stel je deze vast? Zijn er bijzondere planten, leven er vleermuizen en andere dieren? En hoe staat het met de bomen die door de gemeente als ‘gevaarlijk’ zijn aangeduid? We maken een tweede afspraak voor een inventarisatie: een IVN-er en iemand van FLORON gaan het gebied in, samen met I.

De bomen blijven staan

Betonbos is een stuk grond van ongeveer 1.800 m², ingeklemd tussen Eemskanaal Noordzijde, het Balkgat en het Damsterdiep (verbindingsweg). Vroeger waren er wilde feesten, tegenwoordig ligt het er rustig bij en is het niet echt toegankelijk voor derden. De afgelopen decennia heeft de natuur haar leefgebied er uitgebreid en verstevigd.

Betonbos komt aan haar naam omdat een deel van de bomen tussen betonplaten staat, ooit bedoeld om erop te parkeren. De gemeente heeft trekproeven gedaan: de bomen bleven staan. Dus van ‘gevaar’ lijkt nauwelijks sprake te zijn. Een opgroeiende boom zoekt een goede weg voor haar wortels. De op de betonplaten ontstane humuslaag bevat voeding, maar deze is onvoldoende voor een volwassen boom. De natuur bepaalt zelf wat succesvol zal zijn en wat niet.

De grond is geen eigendom van de gemeente. In de loop der jaren is er mondjesmaat onderhoud gepleegd. Als je op plantniveau kijkt, dan is het een typisch ‘bos’. Weinig variatie en voorspelbare begroeiing met een enkele ‘ingewaaide’ plant. Maar als een groot organisme is het een waardevolle groene leefgemeenschap. Een verbinding naar de andere delen in de gemeentelijke ecologische structuur. Of de vleermuizen er leven of alleen maar foerageren, dat gaan we, samen met de Vleermuiswerkgroep, in het voorjaar vaststellen. Het is nu te koud.

Bulldozer

I. vertelt dat zij een deel van de planten eet en sommige struiken gebruikt om er manden van te vlechten. Het is maar vanuit welk perspectief je naar het bos kijkt. Zo bepaal je ook de ‘waarde’. Voor de een is het een essentiële, natuurlijke leefomgeving, voor de ander een mooi park naast de deur, een buffer tegen de warmte en een opvangplek voor water. Er zijn ook die het betonbos alleen als sta-in-de-weg

ervaren en er het liefst overmorgen stapelbouw zien. Projectleider Robert Leverman laat er, desgevraagd, geen misverstand over bestaan: hij verwacht dat ‘de bulldozer eroverheen gaat’.

Volgens het ontwerp wordt de zone Damsterdiep/Stadshavens rijk aan groen, vooral langs de wegen en in binnentuinen. Maar de *artist impression* van de florissante bomen en ander groen heeft veel tijd nodig om werkelijkheid te worden. Kan het geschetste beeld echt gerealiseerd worden, mede gezien de verkeersbewegingen in het gebied nu en zeker straks. Misschien is er een iets te rooskleurig beeld geschetst?

Wat stellen we vast?

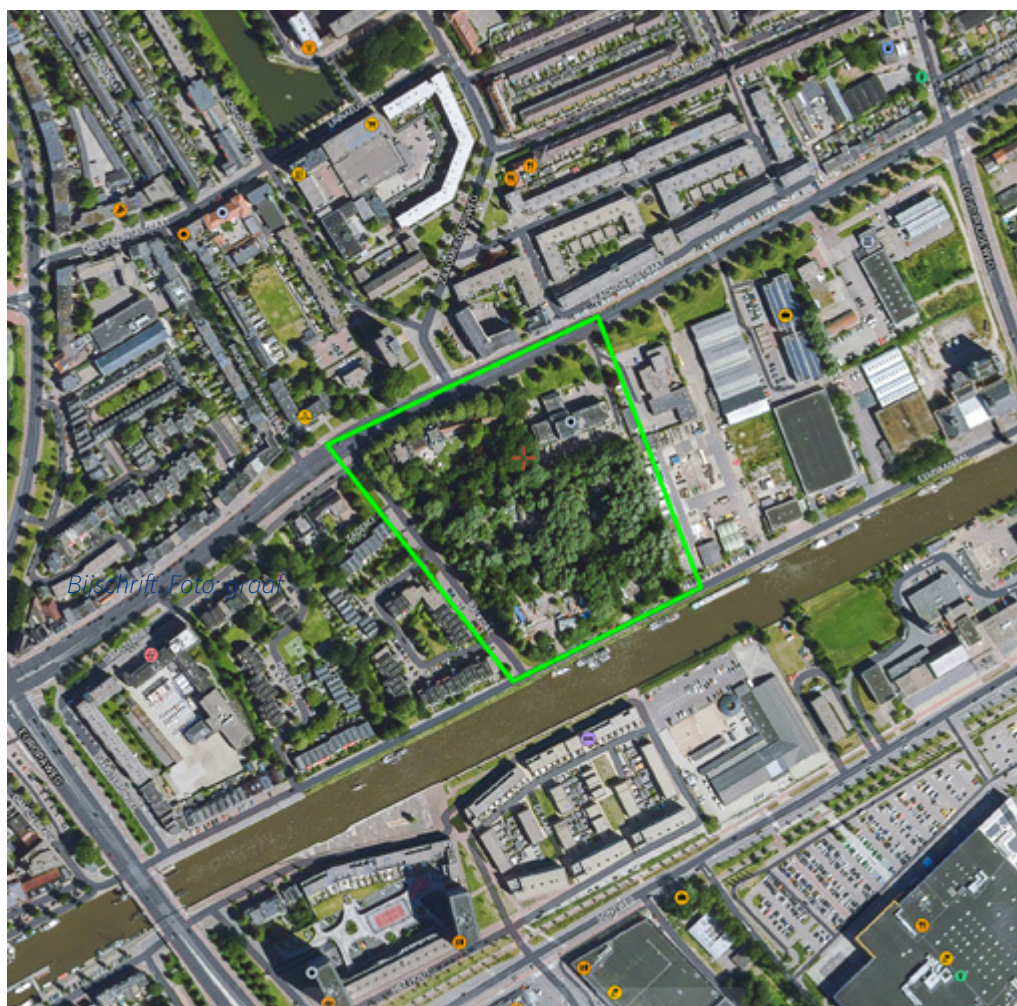
Er lijken tenminste drie opties te zijn voor het betonbos:

- 1 Het bos blijft behouden zoals het is. Misschien moeten er wat bomen vervangen worden (natuurlijk verloop door ouderdom) door andere soorten. Zo wordt het bos wat robuuster.
- 2 Het bos blijft behouden, maar wordt toegankelijk voor derden. Daarmee verandert de status van de plek. Het wordt een parkachtige omgeving waarop de gemeente dan ook haar ‘parkeisen’ zal toepassen.
- 3 Het bos wordt geruimd. Een klein deel van de groene zone blijft behouden (aan de kant van het Damsterdiep). Er komen bouwblokken en op het Ritsema-terrein staat een parkje ingepland.

In optie 1 en 2 zal de druk op het gebied ook toenemen: eromheen komen stevige bouwblokken te staan. Daardoor verandert de temperatuur en waterhuishouding in het bos/park. Wat zal dat voor het bos betekenen? Een vierde optie is ook mogelijk: handhaaf het bos, maak het robuuster en voer ondanks dat ook de andere vergroeiingsplannen door. Je behoudt de biodiversiteit en de inmiddels opgeslagen CO₂.

Een groene, leefbare stad?

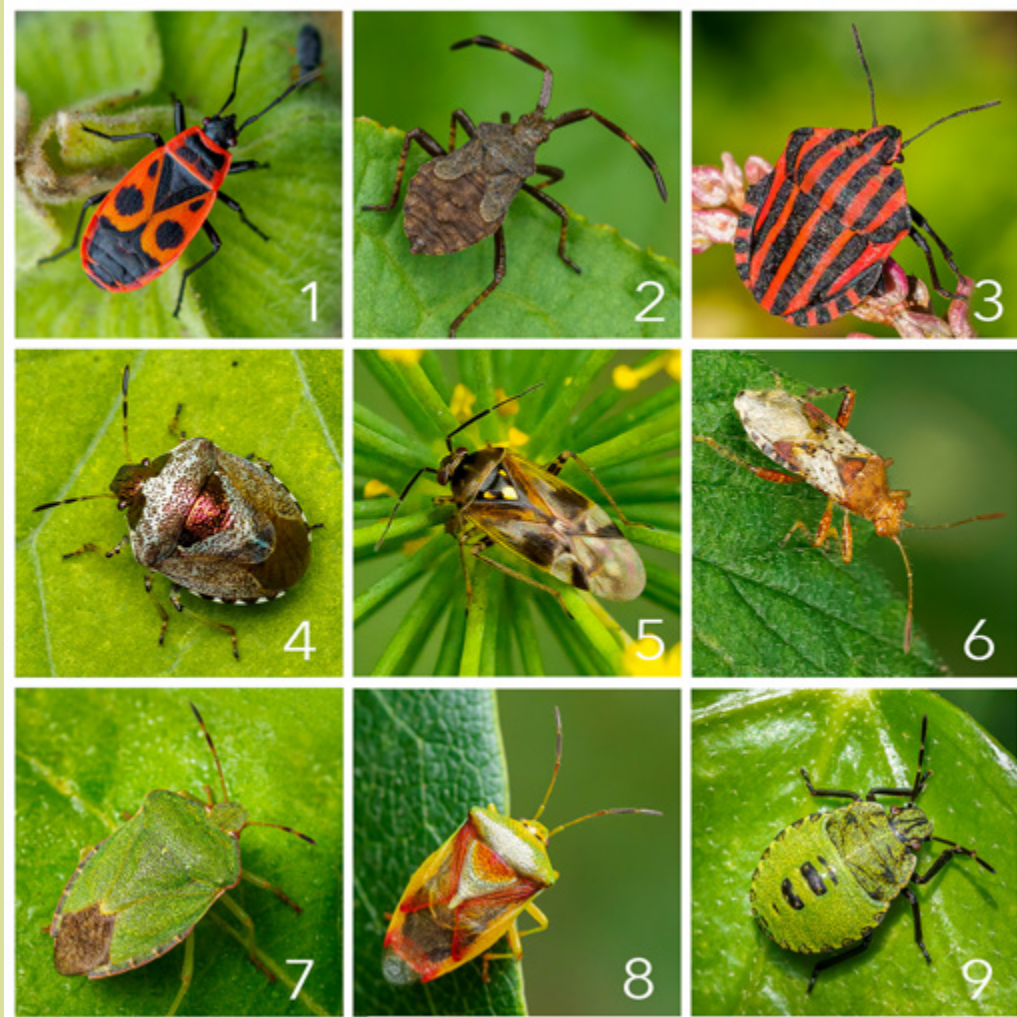
Hoe kun je tegemoetkomen aan de dringende vraag naar woningen en toch een groene en leefbare stad houden? Een stad die niet naar binnen gekeerd is, maar mede via haar groen een sterke verbinding heeft met het groen eromheen. Misschien is het tegen de stroom indenkend: misschien is een groene zone in een dichtbebouwd gebied op den duur waardevoller dan een bouwblok? Wat zit de gemeente in de weg?

Natuurquiz

Foto's en tekst: Frans Kromme

Herkent u deze wonderschone wantsen? (Oplossing op bladzijde 21.)

©cartoon Bert Holtkamp

Het interessante leven van ... de mol

Ike Pots

De mol leidt een verborgen leven. Ver weg van de vele predatoren die de mol een lekker hapje vinden. De grootste vijand benedengronds is wel de mol zelf. Ze kunnen elkaar niet uitstaan. En dus leven ze solitair. Erger kan volgens mij niet. In het donker en alleen.

Wat drijft zo'n beestje nou. Heel eenvoudig, wormen, lekkere sappige regenwormen. Hij lust ook andere (schadelijke) insecten en zelfs een verdwaalde kikker, maar wormen vormen de hoofdmoot. Al rennend patrouilleert hij door zijn vele gegraven gangen. Zijn voedsel valt gewoon door het plafond in de tunnel en hij hoeft ze alleen nog maar op te rapen. Van dat graven en rennen word je wel heel moe en dus zijn er ook een aantal woonkamers in dit gangenstelsel. Hier rust hij uit. Zijn lichaam is perfect aangepast aan zijn omgeving. Het is, met uitzondering van het puntje van de neus en de uiteinden van de poten, bedekt met een zwarte fluweelachtige vacht. Heel bijzonder zijn de grote graafpoten. Met schepbewegingen kan hij razendsnel gangen graven. De haren kunnen kantelen, wat ervoor zorgt dat hij net zo snel voor- als achteruit rent. Wel zo handig in zo'n smal gangetje.

Talpa europaea. Foto: Saxifraga – Rudmer Zwerfer.

Ogen en oren zijn weggestopt in de huid en zijn zo beschermd tegen vuil. De mol is niet blind maar 't scheelt niet veel. Als het donker is maakt het ook niet uit. Dan moet je het hebben van andere zintuigen zoals zijn spitse, slurfvormige roze snuit. Deze is bedekt met supergevoelige snorharen en tastzenuwen. Hiermee kan hij veranderingen in de lucht waarnemen, lokaliseren waar zijn eten loopt en indringers detecteren. Ook zijn buik en staart zijn supergevoelig.

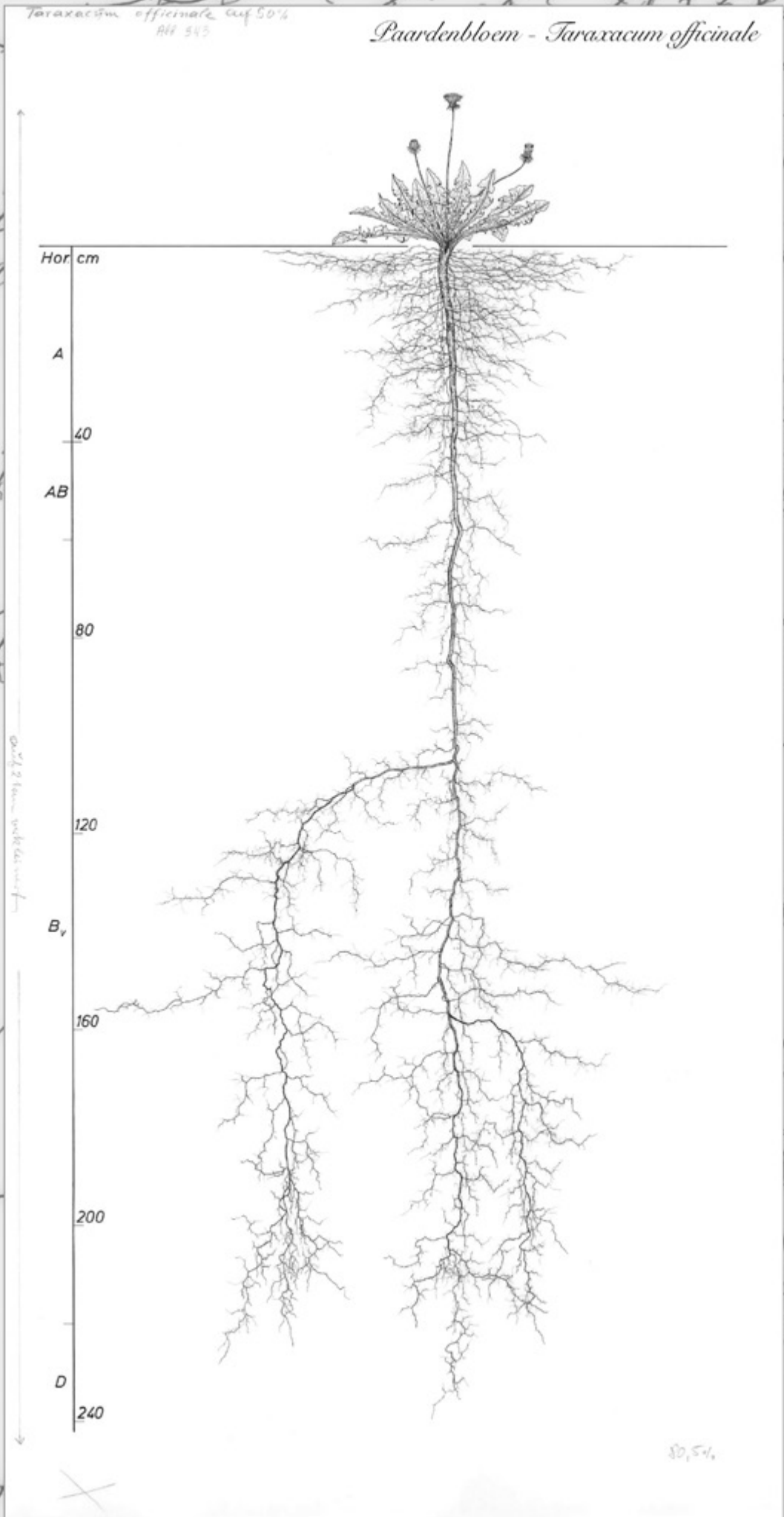
Hij is erg territoriaal en bakent zijn gebied af met zijn geurklieren en ontlasting. Een passerende mol moet toch wel heel levensmoe zijn om toch naar binnen te gaan. Ze zijn erg agressief naar elkaar en een ontmoeting resulteert meestal in een vechtpartij tot de dood erop volgt. De verliezer wordt dan opgepeuzeld. 'Opgeruimd staat netjes' zullen we maar zeggen.

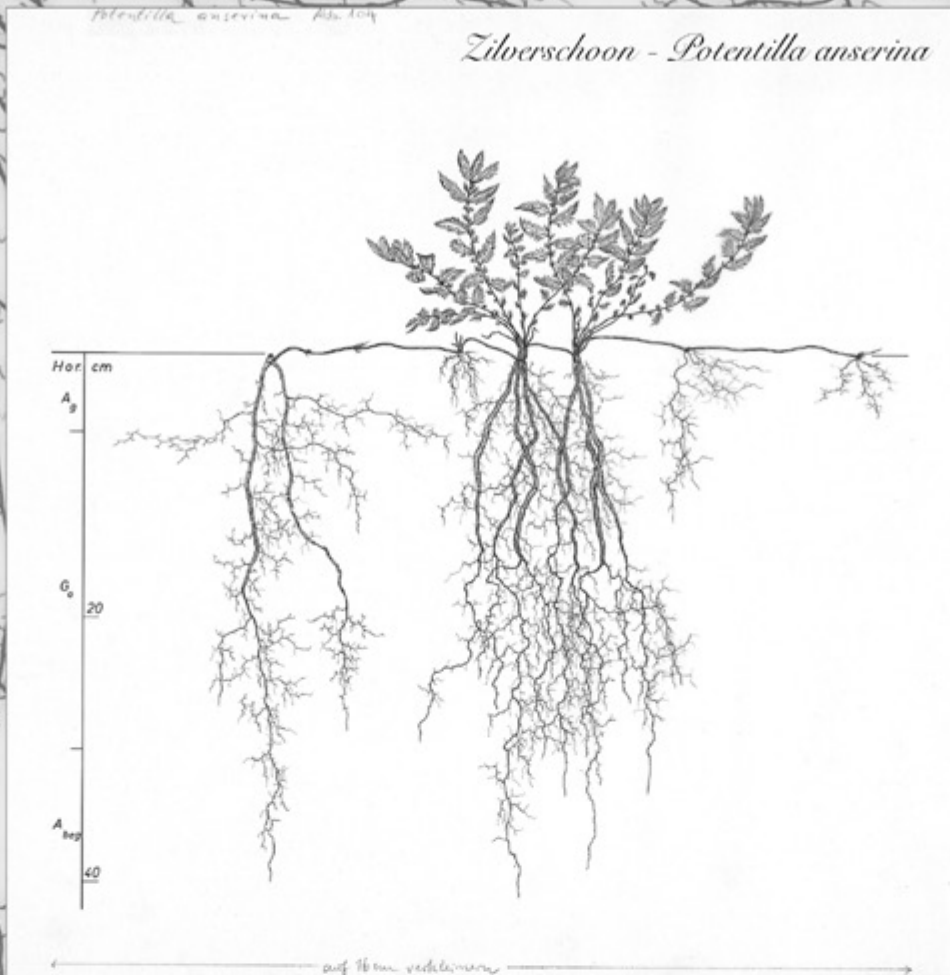
Slechts eenmaal per jaar komen ze heel voorzichtig bij elkaar. Tussen februari en april gaat het mannetje op zoek naar een vrouwtje. Hij verlaat hiervoor zijn veilige territorium. Meestal worden er oppervlakkige gangen gegraven, de 'mollenritten'. Het is een spannende tijd. Er zijn natuurlijk meer kapers op de kust. Het vrouwtje geeft met kleine geluidjes aan dat ze in de stemming is. Na het paren verlaat het mannetje gezwind haar territorium en

gaat dan op zoek naar het volgende vrouwtje. In de mollenwereld is het nu een komen en gaan van doortrekkende mannetjes. Ook de vrouwtjes laten zich niet onbetuigd en hebben zoveel mogelijk contacten. Met zoveel seksueel verkeer kan bevruchting niet uitblijven en wanneer de jongen worden geboren blijven ze nog twee maanden bij de moeder. Dan is de mollenliefde voorbij en worden de jongen buiten de deur (tunnel) gezet. Dit is ook de periode dat je een mol bovengronds kunt tegenkomen. Op zoek naar een eigen territorium, waarbij velen het niet overleven en eindigen als smakelijk hapje.

Foto: Saxifraga – Mark Zekhuis.

Het levenswerk van Lore Kutschera legt de verfijnde wereld van plantenwortels bloot

Edda Kammenga en Frans Kromme

We lopen achteloos aan de wereld onder onze voeten voorbij. Onder de grond is een verfijnd netwerk van plantenwortels waar we nauwelijks weet van hebben.

Wetenschapper Lore Kutschera (1917-2008) was haar hele leven met haar team bezig met het uitgraven van wortelstelsels, door heel de wereld. Veldwerk met een groot wetenschappelijk belang. Haar man, tekenaar-professor Erwin Lichtenegger (1928-2004),

legde alles vast met prachtige pentekeningen in een 7-delige *Wurzelatlas*. Als je de tekeningen bekijkt, zie je direct het belang van wortels voor een gezonde bodem.

Dankzij bodemkundige Klaas Metselaar van Wageningen University & Research is een unieke collectie van ruim duizend tekeningen gedigitaliseerd en online gezet. Publiek toegankelijk, om van te genieten en van te leren via <https://images.wur.nl/digital/collection/coll13/>

Een interview met Klaas Metselaar hierover is verschenen in *Trouw*:

De Jong, L. (2021, 14 juli). 'Plantenwortels als levenswerk'. *Trouw, De Verdieping* p. 8-9

Net als mensen

Liesje Mommer, Professor Plantenecologie, Wageningen University & Research.
Ze doet onderzoek naar de plantenwortel en de omringende micro-organismen.

Net als mensen, maken planten economische afwegingen als ze investeringen doen. Daarbij gaat het niet om geld, maar om koolstof en voedingsstoffen.

Prof.dr.ir. L. Mommer.

De keuzes die planten maken, variëren van ‘groeï snel, leef kort’ – denk aan akkeronkruiden als kamille of melganzevoet – tot ‘groeï langzaam, leef lang’, zoals een eik. Dit geldt niet alleen voor de gehele plant, maar ook voor de onderdelen. Voor bladeren werkt deze economische theorie prima: sommige planten investeren flink in dikke, langlevende bladeren, terwijl andere het doen met ‘goedkope’ dunne bladeren die na een paar maanden ‘op’ zijn.

Bij wortels werkt dit principe echter maar ten dele. Met wortels bedoel ik geen oranje peen, maar die wittig-bruinige sliertjes, soms wat dikker, soms wat dunner, die de bodem doorkruisen op zoek naar voedingsstoffen en water. Het was lange tijd een ondergronds raadsel: wat bepaalt de variatie in vorm van plantenwortels?

Wetenschappers hebben nu intensief samengewerkt aan het oplossen van deze puzzel. Ze maakten een database met wortelkenmerken van 1.781 plantensoorten uit de hele wereld. Met deze immense dataset bleek dat er naast de klassieke ‘snel-langzaam’-gradiënt, een tweede gradiënt bestaat die essentieel is om de vorm en functie van plantenwortels te begrijpen. Deze nieuwe as verloopt van dunne, vertakte wortels bij een plant met een doe-het-zelf-strategie tot een strategie van uitbesteden. Een voorbeeld van de doe-het-zelf-strategie is de pinksterbloem, een voorbeeld van de uitbesteden-strategie is de ui. Dit gewas maakt weinig, maar dikke wortels. De uienplant besteedt de opname van voedingsstoffen uit aan mycorrhiza-schimmels in de bodem. De plant levert suikers in ruil voor voedingsstoffen uit de bodem. Wortels moeten daarvoor wel ruimte maken voor een ‘uitwisselingsloket’ in de buitenste cellen van hun wortel. Daarom zijn de wortels van uitbesteders vaak dikker dan die van doe-het-zelvers.

Planten zijn net mensen. Sommigen werken liever alleen, anderen werken liever samen. Hun voorkeur voor de ene of de andere strategie wordt mede bepaald door hun afkomst. De traditie van de voorouders wordt vaak voortgezet. Maar soms, als de omstandigheden daarom vroegen, hebben soorten een switch gemaakt.

Van ons mensen wordt momenteel ook een switch gevraagd, nu de crises over elkaar heen buitelen: klimaat-, stikstof-, coronacrisis. Gaan we door op dezelfde weg of bedenken we samen nieuwe oplossingen?

Strategieën van plantenwortels. Wereldwijd variëren plantenwortels in hun strategie om aan nutriënten te komen. Doe-het-zelvers doppen hun eigen boontjes, uitbesteders sluiten allianties met bodemschimmels in ruil voor suikers. Bron: <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeks-instituten/environmental-research/show-wenr/variaties-in-plantenwortels-in-kaart-gebracht-een-ui-besteedt-uit.htm>

Deze column is met toestemming overgenomen van <http://magazines.agrimedia.nl/grond-nr02-2020/column-liesje-mommer/>

Vrijwilligers gezocht voor Tiny Forests

Gerard Smeding

Het is echt een prachtig gezicht: tal van schoolkinderen zijn in de weer met schep en boompjes. Aan hun laarzen kleeft vette klei. Maar ze lopen te lachen en werken door. Na een uur staan er al zo'n veertig boompjes. Dat de IVN-vrijwilligers hier flink ondersteunen, het spreekt voor zich. Groep 5 komt er al aan. Juf houdt een oogje in het zeil. Aan het eind van de dag staan er 300 van de 600 bomen op het terrein van een basisschool in Ten Boer. Een professioneel bedrijf rondt de aanplant af.

Help ons mee

We hebben inmiddels drie van dergelijke Tiny Forests in onze gemeente: Gravenburg, in Haren en Ten Boer. Als we dit IVN-project op lange termijn tot een succes willen maken dan hebben we blijvende aandacht nodig. We zoeken voor de komende jaren vrijwilligers die de kinderen samen met de leerkracht 'rondleiden' en laten ontdekken.

Nieuwsgierig? www.ivn.nl/tinyforest/over-tiny-forestr

Wil je meer weten over de Tiny Forest met als doel om het project te ondersteunen? Neem dan vooral contact met ons via **Wergroep Stadsecologie**, stadsecologie.ivn groningen haren@gmail.com

VERREKIJKER WINKEL.NL
Poelestraat 19 Groningen | 050-312 86 84

Meer dan 300 verschillende verrekijkers
Telescopen en statieven uit voorraad leverbaar
Warmtebeeldkijkers en outdoor tassen
Persoonlijk en specialistisch advies

SIPKES [●]
beeldbepalend

Natuurgidsenopleiding afgerond met een excursie door Tuinwijck

Peter Huizenga en Saskia van den Berg, IVN-natuurgidsen

6 november was voor ons een bijzondere dag. Wij kregen, eindelijk, ons natuurgidsendiploma van de natuurgidsenopleiding (NGO) Assen/Roden-Norg. In januari 2020 waren we met onze medecursisten enthousiast en voortvarend aan de slag gegaan, totdat corona in het spel kwam. Met kunst- en vliegwerk en veel flexibiliteit van het opleidingsteam en de cursisten heeft de opleiding uiteindelijk maar vier maanden vertraging opgelopen.

Wij wonen allebei in Groningen en zijn lid van IVN Groningen-Haren. Toch hebben we de NGO in Drenthe gedaan. Waarom? Puur omdat de NGO daar aangeboden werd en wij onze kans grepen. Dit heeft wel tot gevolg dat we nu van alles weten over de Drentse zandgronden en esdorpen en minder over de Groninger klei. Maar ach, de opleiding heeft onze nieuwsgierigheid alleen maar verder aangewakkerd.

De opleiding bestond uit een aantal lesavonden (theorie) en een aantal excursies op zaterdagmorgen. Met name die excursies waren erg leuk en leerzaam; niet in het minst omdat iedere cursist eigen kennis meebracht en we zo onderling ook van elkaar veel geleerd hebben. Bovendien: wat is er nou leuker dan naar buiten de natuur in te gaan? Al vrij vroeg ontstond een foto-groepsapp waarop vrijwel dagelijks allerlei foto's gedeeld werden van natuurfenomenen. Ofwel met de mededeling "kijk, dit heb ik gezien" of met de vraag: "wie weet wat dit is?" Een antwoord liet dan meestal niet lang op zich wachten.

De educatieve eindopdracht

Een aantal opdrachten maakten ook deel uit van de opleiding. Daarvan was de educatieve eindopdracht de grootste. De opdracht was om een educatief product te maken. Wij hebben deze opdracht samen gedaan. Wij wilden graag iets doen met natuur in de stad en laten zien dat je voor natuur niet per se naar een groot natuurgebied ver weg hoeft, maar dat natuur overal is, ook dichtbij. Daarnaast wilden we iets maken waardoor mensen gestimuleerd worden om zelf ook iets voor de natuur te doen. Dat sloot mooi aan bij de vraag die wij kregen vanuit het bestuur van volkstuinencomplex Tuinwijck in Helpman. Zij wilden namelijk graag dat er een excursie ontwikkeld zou worden waarmee Tuinwijck, het ecologische beheer en de biodiversiteit meer bekendheid zouden krijgen bij 'bewoners' van Tuinwijck, omwonenden en toevallige bezoekers.

Promotieposter.

Tuinwijck

Tuinwijck is een bijzondere plek in de stad. Volkstuinvereniging Tuinwijck bestaat sinds 1913 en daarmee is het een van de oudste volkstuinverenigingen van Nederland. Oorspronkelijk lag Tuinwijck aan het Eemskanaal (waar nu de brandweerkazerne is), maar moest daar wijken voor de verbreding van het Eemskanaal. Op het nippertje werd een alternatief terrein beschikbaar gesteld in Helpman, waar Tuinwijck sinds 1963 gevestigd is.

Tuinwijck is onderdeel van de gemeentelijke ecologische structuur en wordt daarom ecologisch beheerd. Er zijn grote stukken gemeenschappelijk terrein waar de biodiversiteit bevorderd wordt, zoals de woeste weelde, de bloemenweide en de paddenpoel. De

Het grote veld. Foto: S. van den Berg.

Tuinwijkers worden ook aangemoedigd om ecologisch te tuinieren; chemische bestrijdingsmiddelen zijn uit den boze. Het streven om zo ecologisch mogelijk te werken heeft er ook voor gezorgd dat Tuinwijk de maximale score heeft gekregen van het nationaal keurmerk natuurlijk tuinieren.

De excursie

De excursie die wij gemaakt hebben leidt langs een aantal gemeenschappelijke stukken van Tuinwijk. Deelnemers leren meer over de natuur op Tuinwijk en ze krijgen 'tips voor thuis': dingen die je thuis kunt doen om de natuur een handje te helpen, zoals het maken van een takkenril met snoeiafval, het opvangen van regenwater en het zaaien van wilde bloemen. De excursie bestaat in twee varianten. Ten eerste kan de excursie 'live' gegeven worden, door een gids. Ten tweede hebben wij een 'doe-het-zelf-variant' gemaakt, waarbij je op eigen houtje verschillende plekken op Tuinwijk kunt ontdekken aan de hand van QR-codes die te vinden zijn op het terrein. Op die manier hopen we ook de toevallige bezoekers van Tuinwijk (dat in het zomerhalfjaar vrij toegankelijk is) te bereiken. De excursie is overigens ondergebracht op de website van IVN Groningen-Haren: <https://www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren/wandeling-op-volkstuincomplex-tuinwijk>. Wij zijn daarvoor veel dank verschuldigd aan Jan Faber, die ons daarbij fantastisch geholpen heeft.

Benieuwd?

Ben je benieuwd naar de excursie? Houd dan dit voorjaar de activiteitenagenda in de gaten. Wij zullen dan de excursie een keer voor IVN geven. Daarnaast kun je tussen april en oktober altijd overdag een bezoek brengen aan Tuinwijk en op zoek gaan naar de QR-codes.

Grondboring op het grote veld. Foto: S. van den Berg.

Oproep voor bloggers

Wie af en toe op de website van IVN Groningen Haren kijkt, heeft gezien dat er iedere twee weken een nieuwe blog verschijnt. Steeds geschreven door een IVN-lid, meestal naar aanleiding van een alledaagse of bijzondere natuurbeleving.

Voor wie de blogs nog niet kent, staat hieronder een voorbeeld: 'Het haasje' van Ina Velthuis.

Meer blogs vind je op onze website www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren/nieuws/blog

Vind je het leuk om ook een keer blog te schrijven?

Neem dan contact op met Edda:

ivngroningen.redactiegroeningen@gmail.com

Blog #17, 9 april 2021

Het haasje ...

Tekst en foto's: Ina Velthuis

Vorig jaar kwam ineens het bericht: "De haas staat op de rode lijst van bedreigde dieren in Nederland". Die had ik niet zien aankomen. Hazen, zo normaal voor het Groningen boerenland, bedreigd?

Ik zie ze regelmatig als ik mijn vogeltelrondje doe. Gedrukt, plat op de grond, helemaal vertrouwend op hun schutkleur. Maar ik zie ze toch. Af en toe een foto maken. Als je goed kijkt zie je pas hoe mooi ze zijn en vooral dat ze zulke mooie ogen hebben.

Hoe zit het dan in mijn gebiedje? Gaat de hazenstand daar ook achteruit? Er is maar één manier om daar achter te komen ... tellen, tellen. Want meten is weten.

Dus behalve de vogels tel ik nu ook de hazen. Geen peil op te trekken die hazen. De ene keer nul en de volgende keer 45. Ik merk dat ze zich toch goed kunnen verstoppen en als je goed wilt tellen, je heel goed moet turen.

Elk hobbeltje in het weiland kan een haasje zijn. Ik heb er vast heel veel gemist.

Het seizoen maakt natuurlijk veel uit. In het voorjaar komen ze te voorschijn. Niet voor niets dat de haas het symbool van de lente is. Op bepaalde stukken zitten er soms tien bij elkaar in vergadering. Dat is dus het rammelen, het paringsgedoe van hazen. Mannetjes aan het boksen met elkaar en achter de vrouwtjes aan rennen. Het mannetje heet een rammelaar, het vrouwtje de moeder en het jonkie gewoon een haasje. O nee, dat heet een pulsterling volgens Wikipedia.

Gericht tellen, dan zie je ook waar ze zitten en vooral waar niet. Wat hogere grond, met schuilmogelijkheden en meerdere soorten gras, dat zijn de stukken waar de hazen zitten.

Gelukkig genoeg hazen in mijn gebiedje. Voor volgend jaar weet ik waar ik op moet letten en hoe ik beter kan tellen (avondschemering is de beste tijd). Wel vraag ik me nog af hoe de zoogdierenvereniging de hazenpopulaties telt.

Die rammelaars, moeren en pulsterlingen, met hun mooie ogen wil ik nog niet kwijt.

Advies aan iedereen die vogels telt: neem de hazen ook mee!!!

Boekbespreking

Lianne van den Brand, IVN Natuurkids

Het verborgen leven van bomen. Voor kinderen – Peter Wohlleben

Ploegsma, ISBN 9789021678467, 1e druk, juni 2018, € 20,99

Boswachter Peter Wohlleben schreef naast de volwassen versie van Het verborgen leven van bomen, ook een kinderversie. Hierin schrijft hij op een toegankelijke manier over bomen. In het boek staan leuke bosproefjes beschreven en om de kennis te testen zijn er quizvragen.

Wist je bijvoorbeeld dat bomen gebruik maken van bosinternet en met behulp van paddenstoelen elkaar berichten kunnen sturen? Of wist je dat bomen in families leven en elkaar helpen? Of dat bomen ademen door kleine mondjes aan hun bladeren?

Een interessante quizvraag uit het boek is bijvoorbeeld de volgende:

Het paddenstoeleninternet strekt zich uit door de bodem van het hele bos. De fijne witte draden verbinden alle bomen onderaards. Hoe lang zijn de draden die in een theelepel bosgrond te vinden zijn?

- A. Een centimeter
- B. Meer dan een meter
- C. Meer dan een kilometer

Antwoord: C. Meer dan een kilometer. De paddenstoeldraden zijn voor een deel zo dun dat je ze niet met het blote oog kunt zien.

Tip: Koop of bestel online bij de plaatselijke boekhandel. Ook te leen in de bibliotheek.

Heb je zelf een goed idee voor een boekbespreking?

Mail dan naar de redactie: ivngroningen.redactiegroeningen@gmail.com

Oplossing van de Natuurquiz op bladzijde 12

- 1 Vuurwants. Gezien bij De Wiershoeck.
- 2 Zuringrandwants, nimfstadium. Gezien bij De Wiershoeck.
- 3 Pyjamaschildwants. Gezien op het Suikerunieterrein.
- 4 Andoornschildwants. Gezien bij De Wiershoeck.
- 5 Variabele dwergschaduwants. Gezien bij De Wiershoeck.
- 6 Geblokte glasvleugelwants. Gezien bij De Wiershoeck.
- 7 Groene schildwants, volwassen. Gezien in De Held, Groningen.
- 8 Berkenkielwants. Gezien op het Dwingelderveld.
- 9 Groene schildwants, nimfstadium. Gezien in de Held, Groningen.

Vlak voor hoogwater

Het gaat goed met de zeehonden in de Waddenzee. Op dit moment leven er ongeveer 45.000 stuks. Van dat aantal behoren er ongeveer 6000 tot een andere soort, de grijze zeehond. Gewone zeehonden, in het vervolg zeehonden genoemd, worden hooguit twee meter lang. Mannetjes zijn groter dan vrouwtjes. De grijze zeehond is veel groter, tot wel drie meter lang. Ook bij die soort zijn de mannetjes groter, want de vrouwtjes worden maar twee meter.

Dat het zo goed gaat met de zeehond is best verwonderlijk. Met alle dieren gaat het slecht en dan heb je zo maar deze uitzondering. Oh, ik kan ook zegen dat het slecht met ze ging. Dat is al weer veertig jaar geleden. Toen waren er nog maar ongeveer 4000 zeehonden over in het totale Waddengebied. Ze mochten gewoon geschoten worden. Door de juiste maatregelen zijn ze nu weer talrijk.

Waar te zien

Overall in de Waddenzee kun je zeehonden zien. Op de boot naar Schier zie je ze bij laag water op de zandplaten in de zon liggen luieren. Je pikt ze er zo uit, de grote mannetjes en de kleinere vrouwtjes met de jongen.

Als je ze nog beter wilt zien, dan moet je naar Fiemel. Ik kan het ook niet helpen dat het daar zo heet. Gelukkig is het maar een gehucht. Echter, historisch gezien wel belangrijk. In de Tweede Wereldoorlog hadden de Duitsers er zes bunkers gebouwd ter verdediging van het aan de overzijde gelegen Emden. De bunkers liggen er nog en zijn nu te bezichtigen.

Als je door Fiemel rijdt, kom je vanzelf bij de Punt van Reide. Een

Gastschrijver:

Henk Dikkema (tekst en foto's)

Foto 1

landtong, die de Dollard scheidt van de Eems. Het Groninger Landschap heeft hier een nieuwe, weliswaar houten, muur opgeworpen ter verdediging van de zeehonden. Gelukkig hebben ze het schot niet helemaal dicht gemaakt. Een zit een dozijn schietgaten in, waar je doorheen kunt kijken of je camera doorheen kunt steken (foto 1) om foto's te schieten. Er is er ook camerabewaking, want de jongelui uit de omgeving hebben andere ideeën over de aanleg van scheidingswanden.

Als je geluk hebt liggen de zeehonden een meter of veertig voor je. Alleen als je je huiswerk hebt gedaan. De kijkers na ons troffen het niet. Het werd hoogwater en dan gaan de zeehonden vissen. Op een paar na, die blijven wat langer liggen. De meeste kans heb je anderhalf uur voor hoogwater.

Roofdieren

Zeehonden zijn roofdieren. Het zijn onze grootste inheemse roofdieren. Dat wordt wel eens vergeten als je ze in hun grote donkere ogen kijkt.

Pas op met opmerkingen als: “Ach wat lief!”

Het doet me denken aan de oppasser op het zeehondencentrum Ecomare op Texel, wijlen Henk Brugge. Hij zei wel eens, dat je donders moest oppassen bij het voeren, anders vraten ze je handen op.

Nieuwsgierig

Zeehonden zijn nieuwsgierig. Je kunt dat goed zien aan de foto van moeder en kind. Ze kijken naar je en blijven naar je kijken. Even onder water en een meter of tien verderop komen ze weer boven om, juist, naar je te kijken. Zeehonden zwemmen goed, maar duiken beter. Ze kunnen, als ik mijn Zoogdierengids mag geloven, tot wel drie kwartier onder water blijven! Graag had ik tussen die dieren in gelegen om met mijn gewone

Foto 2: moeder en kind

camera een paar persoonlijker plaatjes te schieten. Dat kan best, als je je maar gedraagt, want “Kruipen en liggen als een zeehond maakt je een zeehond.” Ik heb het gevraagd, maar het werd me ontraden. Ik word immers steeds in de gaten gehouden door de beheerders. Voor je het weet

arriveert er een man met macht om je van je snode plannen te ontdoen. Ik zou het geweldig vinden om naast zo’n prachtig dier te liggen. Om te ruiken hoe ze stinken. Om te kijken naar hun lange scherpe nagels aan de voorpoten en hun onhandige voortbeweging. Om naar ze knipogen als ik voorzichtig een foto van hun ogen heb gemaakt. Om te zien hoe een moeder haar ogen sluit als ze haar jong zoogt. Genieten van hun aanwezigheid (foto 3). Dat noem ik natuurbeleving. Helaas moet ik daarvoor naar Pieterburen . . .

Dit artikel is eerder gepubliceerd in de Westerkrant

Foto 3

Yohân Bergsma
Meesterschilder

Meidoornlaan 3
9771 AN Sauwerd
050 526 97 34
www.ekoschilder.nl

Verdiepende websites

Edda Kammenga

Wie heeft nog de 7-delige Spectrum dierenencyclopedie thuis staan? Prachtig om weer eens in te bladeren, maar voor veel informatie niet meer zo actueel. Een oude vogelgids? Goed voor het vogelbeeld, maar de grote zilverreiger is écht niet meer zeldzaam.

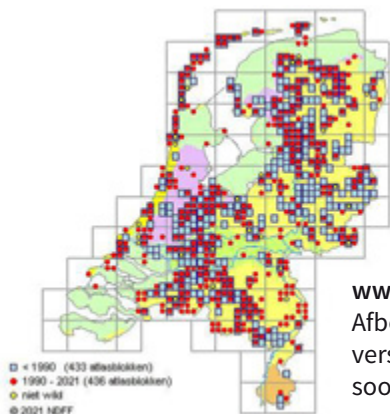
Actuele informatie over van alles en nog wat in de natuur is vaak online beschikbaar.

Voor wie zich wil verdiepen in aspecten van het natuurlijk leven, zetten we wat websites op een rij.

<https://natuurtijdschriften.nl>

Duizenden artikelen uit meer dan 70 tijdschriften.

www.verspreidingsatlas.nl

Afbeeldingen, informatie en verspreidingskaarten over duizenden soorten uit de Nederlandse natuur.

www.zoogdiervereniging.nl

www.ravon.nl

Kennisorganisatie voor reptielen, amfibieën en vissen

www.soortenbank.nl

Betrouwbare informatie over de biologische diversiteit, met determinatiehulp en kennisquiz.

<https://stats.sovon.nl>

Voor informatie, aantallen en trends van vogels in Nederland is deze website een onmisbare bron.

www.mycologen.nl

www.allesoverpaddenstoelen.nl

www.eis-nederland.nl

Heb je een leuk onderwerp of tips voor deze rubriek?

Suggesties zijn van harte welkom!

Mail ze onder vermelding van 'Natuur digitaal' naar ivngroeningen.redactiegroeningen@gmail.com

Biodiversiteit in mijn stadstuin

Harry Westerhuis (tekst), Frans Kromme (foto's)

Zo'n 30 jaar woon ik nu in de wijk Hoornsemeer, met 50 m² achtertuin. De laatste jaren laat ik de natuur zoveel mogelijk z'n gang gaan met een prachtig resultaat voor vogels. Op een mooie dag in oktober zie ik in de tuin veel vogels in de bomen en struiken. Twee paren koolmezen en pimpelmezen, drie spreeuwen, een roodborst en zowaar weer een tjiftjaf. De laatste gaat misschien bij ons overwinteren in plaats van richting Spanje of Noord-Afrika te vliegen.

Ik voer alleen vogelpindakaas, vanuit een houder waar onder andere eksters en spreeuwen niet bij kunnen. Vandaag eten ze liever luizen, die er ook gewoon bij horen.

De mezen en ook de tjiftjaf houden zich nu veel meer bezig met langdurig onderhoud aan hun veren. Poetsen heet dat. Ook in de winter nemen ze graag een bad. Er staat een vorstbestendige bak met water voor ze klaar. Na een bad gaan vogels hun verenpak weer helemaal bij langs.

Inmiddels heeft huismerelman Hektor mij al weer in de gaten en komt vlakbij in het sporkehout staan. Deze inheemse struiksoort, ook wel vuilboom, is met de vele bloemetjes een echte honingbijentrekker. Hektor wil weer rozijnen, die ik hem geef. Een dankbaar klusje. Na de maaltijd vliegt hij een kornoelje in. Ook een inheemse soort. Deze twee struiken én de Gelderse roos, lijsterbes, taxus, vuurdoorn, liguster, hulst en kardinaalsmuts dragen veel bessen waar vogels graag van eten. Ze staan allemaal in mijn tuin. Samen zorgen ze ook voor het afvangen van (ultra) fijnstof, opslag van CO₂ en zuurstofproductie. Op hete dagen geven ze ook nog een groot verkoelend effect. Het gevallen blad in de herfst zorgt na vertering voor een mooie bodemstructuur. Ik spit niet, dus het bodemleven komt sowieso volledig tot z'n recht.

Koolmees.

Hektor.

Ik ruik de dennengeur van mijn Koreaanse zilverspar (*Abies koreana*). Deze is ook als kerstboom te gebruiken. Het gaat mij om de sparappels.

Hektor hoor ik in de tuin zacht prevelen. Dit heet ook wel subzang en gebeurt puur binnensmonds. Op een dag had hij een tamme vrouw bij zich: Tanja. Zij vraagt ook om rozijnen en is altijd als eerste aan de beurt. Regelmatig hoor ik een tikkend geluid bij de burens. Het blijken mezen, die het fijn vinden om te hakken op een raamkozijn of bij mij op de houten thermometer. Het lijkt puur voor de lol, want zoveel is er niet te halen aan beestjes.

Bij de burens aan de andere kant hoor ik stevig geklop. Mensenwerk gok ik. Het blijkt een grote bonte specht, een prachtig mannetje vliegt even later mijn tuin door naar de pindakaaspot-houder. Daar probeert hij de inhoud te bereiken. Jammer voor hem dat het niet lukt. Zal ik speciaal voor spechten een vetblok met stukjes pinda's, bessen of meelwormen kopen? Daar kunnen mezen ook gebruik van maken. Als ik Tanja nogmaals rozijnen geef, komt als een raket een vrouw grote bonte specht aangevlogen. Ze landt in het sporkehout en hangt aan de stok van de regenmeter. Uitzonderlijk zo vlak voor het raam. Ook geen pindakaas te bereiken en ze vertrekt. Ik besluit om de oude pindakaashouder weer op te hangen, zodat alle vogelsoorten er gebruik van kunnen maken.

Natuurkids

Muziek in de natuur

Marjolein Centen – Natuurkids

Zondag 3 oktober was een koude regenachtige dag. Deze wat bedremmelde dag hebben wij wat opgevrolijkt met muziek in de natuur! In het prachtige natuurpaviljoen tegenover de kinderboerderij van het Stadspark hebben we met een klein groepje meiden muziekinstrumenten gemaakt van bladeren, steentjes, takjes en nootjes. Enthousiast hebben we buiten materiaal gezocht en vervolgens binnen de natte spullen uit gedaan en met touw en papier de mooiste muziekinstrumenten gemaakt. De activiteit hebben de dames afgesloten met een prachtig lied begeleid door hun eigen instrumenten!

Agenda Natuurkids

Heb je zin om mee te doen aan een activiteit?
Hieronder staan onze activiteiten voor het komende half jaar.
Meer informatie volgt als de activiteit nadert.
We houden natuurlijk rekening met de veiligheidsmaatregelen.

Zaterdag 5 maart	Uilenballen pluizen
in Woldwijk in Ten Boer
Zondag 9 april	Vleermuizen spotten
in het Noorderplantsoen in Groningen
Zondag 22 mei	Avonturen in het bos
in het Scharlakenbos in Haren
Zaterdag 25 juni	Slootjesdag,
hoogst waarschijnlijk in Ten Boer

Natuurvoedingswinkel

De Wiershoeck

Hét adres voor uw biologische boodschappen

Beijumerweg 20 Groningen

Onze actie-aanbiedingen vindt u op

www.biotoppers.nl

(050)
541 15 15

De Wiershoeck
Beijum

ma t/m wo 8.30 – 18.00
do / vr 8.30 – 19.00
za 8.30 – 17.00

www.dewiershoeck.nl

Natuur en meer!

Excursie Vennebroek en Frieseveen

Tekst: Hiltje Kamminga, foto's: Ilse Slopsema

In november organiseerde de werkgroep 'Natuur en meer!' een excursie rondom het landgoed Vennebroek bij Paterswolde. Het leek wel of iedereen hierop gewacht had, want de excursie was direct vol. Om ook de mensen op de wachtlijst een kans te bieden, organiseerden we twee weken later nog een excursie.

Het landgoed Vennebroek en het omliggende Frieseveen, zijn zowel qua historie als qua natuur zeer interessant. Er valt dan ook veel te zien en te vertellen over dit gebied.

De start is bij de ingang van De Braak. Tijdens het verzamelen doet zich al een eerste natuurfenomeen voor: de rododendron bloeit nog, of al, daar zijn we het niet over eens.

Via de Pottenpoort lopen we langs het oude koets-huis en het kantoor van Natuurmonumenten naar Huis Vennebroek. Bij de eerste excursie stonden hier nog veel paddenstoelen, bij de tweede waren die alweer verdwenen. Zo zie je maar dat excursies nooit gelijk zijn.

Bij Huis Vennebroek is een oude vijver, gegraven halverwege de 19e eeuw. De grond die vrijkwam bij het graven van de vijver is gebruikt om de plek waar het huis gebouwd werd, op te hogen. Rondom deze vijver staan hele oude bomen, bijv. een 350 jaar oude tamme kastanje en een 300 jaar oude beuk. Hier moet toch wel een uil in huizen en ja, in een gat in de boom kunnen we nog net de staart van een uil zien die hier zijn vaste slaapplek heeft. Om eerlijk te zijn hadden we die uil niet zelf gevonden, maar wezen de Gaaien ons, bij het voorbijlopen, de weg met hun alarmkreten. Gelukkig zat hij er bij beide excursies.

Daarna lopen we naar de Frieselaan en de plas. Onderweg kunnen we laten zien hoeveel leven er in dode bomen zit door een oude beuk, waarop volop porseleinzwammen aanwezig zijn. We lopen langs het huisje De Til en Huis Weltevreden, beide ooit gebruikt als zusterhuis voor het Diaconessenhuis.

Richting de plas staan veel elzen, waarin groepen kletsende Sijsjes zitten te smikkelen. Vanuit de vogelkijkhut werpen we een blik op het water, waar bij de tweede excursie een grote groep Grote Zaagbekken zit.

Porseleinzwam.

Even verder zien we tussen de bomen langs de plas een hoop afval liggen. Dit afval werd daar begin 20e eeuw door de gemeente Groningen gestort als dijkophoging. Doordat er wel eens een boom omvalt, komt veel van dat afval nu weer boven. Veel bijzonders ligt er niet meer tussen. Schatgravers hebben hun werk al gedaan. Omdat er tussen het vuil ook tuinafval mee kwam, groeien er in het gebied veel bomen en struiken die je hier niet zou verwachten, zoals appelbomen en bessenstruiken.

We lopen rondom Polder Camphuis en hebben zo zicht op Polder Oosterland, tegenwoordig ook van Natuurmonumenten.

Via de oude kwekerij, die sinds de zestiger jaren niet meer in gebruik is en waar alles bij het oude wordt gelaten, lopen we terug naar de Pottenpoort. Daar gaat iedereen met een hoofd vol nieuwe kennis of opgefrisste oude kennis, weer zijns weegs.

Honingzwam.

ivn natuur educatie

Groningen Haren

Adressen en informatie

IVN Groningen Haren
Taco Mesdagstraat 24
9718 KL Groningen
ivn.nl/afdeling/groningen-haren
ivngroningenharen@gmail.com

Bestuur

Voorzitter

Paul Kusters

Secretaris

Gerard Smeding
ivngroningenharen@gmail.com

Penningmeester

Bert Bemmer
ivn.groningen.fin-adm@ziggo.nl, 050-2803416
IBAN NL37 SNSB 0339 5045 36
t.n.v. IVN afd. Groningen Haren

Leden

Els van den Boomgaard, Marjolein Centen,
Ernst Flentge, Edda Kammenga, Aranea Koetsier en
Ina Velthuis

Ledenadministratie

Frans Kromme
ivn.groningen.lidmaatschap@gmail.com

Contributie/administratie

Je kunt *lid* worden van het IVN voor (minstens) €24,-, waarvan de helft ten goede komt aan de lokale afdeling. Als lid kun je actief worden in een werkgroep, projectgroep, de redactie van de *Groeningen* of in het afdelingsbestuur.

Je kunt er ook voor kiezen om *donateur* te worden. Hiermee steun je het IVN met een bedrag per jaar van (minstens) €17,-. Dit bedrag komt geheel ten goede aan de lokale afdeling.

Leden en donateurs ontvangen het afdelingsblad *Groeningen* en de nieuwsbrief van de afdeling. Leden ontvangen daarnaast ook het landelijk tijdschrift *Mens en Natuur*.

Graag alle wijzigingen doorgeven aan onze ledenadministratie! Denk hierbij aan een verhuizing, een overschrijving naar een andere IVN-afdeling, een nieuw e-mailadres of een opzegging.

Werkgroepen en coördinatoren

Vogelwerkgroep

Willy Sjaarda
ivn.gh.vogelwerkgroep@gmail.com, 06-25583942

Wilde plantenwerkgroep

Ina Velthuis
ivngroningen.plantenwerkgroep@gmail.com

Werkgroep Wilde Planten Tuinen

Ernst Flentge
ivngroningen.wildeplantentuinen@gmail.com,
050-5349131

Werkgroep Stadsecologie

Gerard Smeding
stadsecologie.ivngroningenharen@gmail.com

Werkgroep Natuurkids

Marjolein Centen
natuurkids.groningen@gmail.com

Werkgroep Natuur en meer!

Edda Kammenga
ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com

Werkgroep PR & Communicatie

Aranea Koetsier
ivngroningenharenpers@gmail.com

IVN Consulentschap Groningen

Postbus 6095
9702 HB Groningen
groningen@ivn.nl
050-3135933

Vrijwilligersconsulent

Henny Greven

IVN Landelijk

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam
www.ivn.nl
020-6228115

Groeningen verschijnt tweemaal per jaar. Kopij voor *Groeningen* 2022-2 vóór 1 juni 2022 sturen naar: ivngroningen.redactiegroeningen@gmail.com of Grote Kruisstraat 6, 9712 TT Groningen

Redactie	Edda Kammenga Frans Kromme (fotografie) Denise Humalda (eindredactie)
Vormgeving	Jan Faber (www.enitals.nl)
Druk & verspreiding	Editoo.nl